

معرفی و ارزیابی نرم‌افزار «جامع تفاسیر نور ۲»

مهدیه دهقانی قناتستانی

درآمد

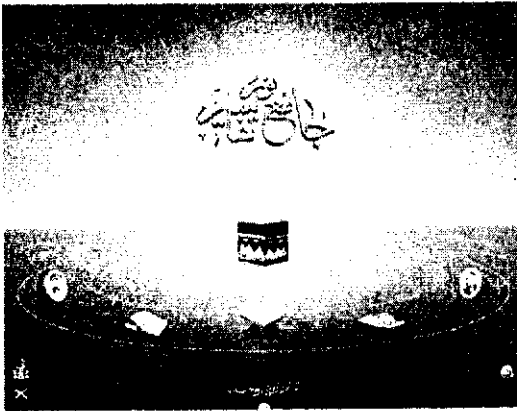
مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی در سال ۱۳۶۸، با به عرصه فعالیت نهاد و از آن زمان تا کنون با تولید ده‌ها نرم‌افزار، توانمندی خود را در طراحی و ساخت نرم‌افزارهای اسلامی نشان داده است. از جمله محصولات ممتاز و ارزشمند این مرکز، با کاربرد پژوهشی، جامع الأحادیث، کتاب‌خانه اصول فقه، جامع فقه اهل بیت^{علیهم‌السلام}، درایة النور، کتاب‌خانه عرفان و ده‌ها نرم‌افزار دیگر است.

نرم‌افزار جامع تفاسیر نور ۲ یا نور الأنوار ۳، که دائرة المعارف چند رسانه‌ای قرآن نامیده شده، نیز از تولیدات مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی است. این مرکز، پیش از این نسخه قبلی این نرم‌افزار و نیز، نور الأنوار ۲/۲ را در حوزه مطالعات قرآنی، طراحی و تولید کرده بود. جامع تفاسیر نور ۲، در واقع تکمیل و بازآفرینی جامع تفاسیر و نور الأنوار ۲/۲ است. همچنین در تولید جامع تفاسیر نور ۲، از تجربه ساخت کتاب‌خانه تفسیر و تا حدی امکانات و قابلیت‌های طراحی شده در کتاب‌خانه فقه، استفاده شده است. جامع تفاسیر نور، مجموعه پنج لوح فشرده است. سه لوح، اصلی است و به نصب و قفل برنامه اختصاص دارد، و دو لوح فشرده دیگر مربوط به قرائت قاریان است. گفتمنی است که این پنج حلقه لوح فشرده در قالب یک حلقه DVD نیز انتشار یافته است.

در اینجا به معرفی امکانات و توانایی‌های این نرم‌افزار در حوزه پژوهش‌های قرآنی، که بخش اصلی آن را تشکیل می‌دهد، می‌پردازیم. به منابع و محتوای هر قسمت اشاره می‌کنیم و قابلیت‌ها و امکانات هر بخش را باز می‌گوییم.

جامع تفاسیر نور ۲ (نور الانوار ۳)

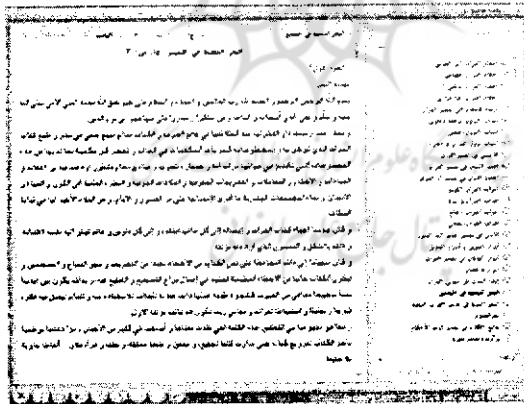
قابلیت‌ها و توانایی‌های پژوهشی این نرم‌افزار در چهار قسمت اصلی: کتاب‌خانه (L)، دانش‌نامه (D)، پژوهش‌های حدیثی (Z) و کتاب‌شناسی (B) گنجانده شده است. این چهار قسمت در اولین صفحه نرم‌افزار از یکدیگر جدا می‌شوند.

الف. کتابخانه

طراحی کارتابل‌ها و آیکن‌های این قسمت در جهت ارائه امکاناتی برای پژوهش در متن ترجمه‌ها و تفاسیر و دیگر کتب، طراحی شده‌اند، به این معنا که مبنای اولیه امکانات این قسمت، آسان‌سازی استفاده از تفاسیر و ترجمه‌ها متعدد در یک صفحه است. این نکته در آینده و در مقایسه با قسمت دانش‌نامه، روشن‌تر خواهد شد. امکانات این قسمت در پنج کارتابل، گنجانده شده است:

۱. نمایش ۲. جستجو ۳. آیات در تفاسیر ۴. قرآن ۵. کتب لاتین.

۱. نمایش. صفحه نمایش، مطالعه متن ترجمه‌ها و تفاسیر را امکان‌پذیر می‌سازد. این صفحه از دو پنجره اصلی ساخته شده است. با دوبار کلیک کردن بر روی نام کتاب، در پنجره سمت راست، آن را در پنجره سمت چپ می‌گشاید. در پنجره سمت راست، سیاهه‌ای از کتب فعال در برنامه، به شیوه درختی و گزینشی، در اختیار کاربر گذارده می‌شود. تفاوت فهرست درختی و گزینشی در آن است که در فهرست گزینشی، فهرست کامل محتوای کتب، علاوه بر فهرست اجمالی، در اختیار

کاربر نهاده می‌شود. نام ۲۲۶ کتاب موجود در برنامه را می‌توان با کلیک بر روی آیکن «دامنه کتابی» مشاهده کرد و آنها را بر اساس نام کتاب یا مؤلف، قرن، زبان، مذهب و موضوع مرتب ساخت. همچنین می‌توان به وسیله آیکن «ترتیب»، چینش نمایش کتب را در هنگام مطالعه تغییر داد و به وسیله آیکن «توضیح»، اطلاعاتی درباره کتاب انتخابی به دست آورد.

از جمله امکانات موجود در صفحه نمایش، لغت‌نامه مقایسه، ترجمه، جستجو و کتاب‌نامه است. این آیکن‌ها در ردیف آیکن‌های پایین صفحه قرار دارند. آیکن لغت‌نامه «»، هفت کتاب: *التحقیق، قاموس القرآن، مجمع البحرين، المقدرات، لسان العرب، العین و فرهنگ ابجدی* (نوشته مهیار رضا) را در خود جای داده و امکان جستجو در ریشه و مشتقات در این کتب را فراهم ساخته است. کتاب‌نامه این هفت کتاب را می‌توان با گشودن هر یک از این کتب، از طریق دوبار کلیک بر روی متن ارائه شده یا از طریق آیکن نمایش کامل متن و سپس کلیک راست و زدن گزینه کتاب‌نامه، یافت. آیکن مقایسه، «»، امکان مشاهده دو کتاب یا دو بخش مختلف از یک کتاب را به طور هم‌زمان فراهم می‌کند. آیکن ترجمه، «»، ترجمه شش تفسیر: ۱. بیان السعاده ۲. الأمل فی تفسیر کتاب الله المنزل (تفسیر نمونه) ۳. المیزان فی تفسیر القرآن ۴. من هدی القرآن ۵. البیان فی تفسیر القرآن ۶. إعجاز البیان فی تفسیر آتم القرآن را مطابق با متن عربی حاضر می‌کند. آیکن جستجو، امکان انجام جستجوی ساده را فراهم می‌آورد و آیکن کتاب‌نامه، کتاب‌نامه کتاب گشوده شده را ارائه می‌دهد.

در صفحه نمایش با کلیک راست بر روی متون، امکان انتقال به صفحات جستجو، آیات در تفاسیر، قرآن را فراهم می‌سازد و همچنین امکان استفاده از قسمت دانش‌نامه، که شرح آن خواهد آمد، و نیز بهره‌برداری از لغت‌نامه و کتاب‌نامه را میسر می‌کند. البته کارتابل و آیکن اصلی همه این امکانات، بجز دانش‌نامه، در صفحه نمایش وجود دارد و استفاده از کلیک راست، در واقع دو مرحله‌ای و طولانی کردن مسیر دستیابی به این امکانات است. در صورت انتخاب متنی، گزینه کپی به این مجموعه اضافه می‌شود و می‌توان متن انتخابی را در محیط Word و مشابه آن بازیافت. و نیز در صورت انتخاب کلمه‌ای و زدن گزینه لغت‌نامه، ریشه کلمه مورد نظر در لغت‌نامه جستجو می‌شود.

۲. جستجو. این کارتابل، امکانات متنوعی برای جستجو به روش‌های مختلف در اختیار می‌نهد. از دو پنجره اصلی ساخته شده است. پنجره سمت راست به تعریف کلیدواژه جستجو اختصاص دارد و انواع امکانات مربوط به گروه‌های فهرست‌سازی، جستجوی ترکیبی، جستجو در متن، و جستجو در فهرست، در این پنجره نمایان است. پنجره سمت چپ، نتیجه جستجو را به دو صورت، ارائه نشانی پاسخ و نمایش پاسخ در متن کتاب یا در فهرست کتاب (بر اساس فعال بودن جستجو در متن یا جستجو در فهرست) نمایش می‌دهد.

تعیین دامنه جستجو در این صفحه نیز در دایره همان ۲۲۶ عنوان کتاب موجود در صفحه نمایش صورت می‌گیرد. ولی در پنجره دامنه جستجو، تنظیم چینش کلیک و دیدن اطلاعاتی درباره محتوای کتب، آن‌گونه که در صفحه نمایش از طریق آیکن‌های ترتیب و توضیح فراهم بود - امکان پذیر نیست. در پنجره «تعیین دامنه»، علاوه بر تعیین دامنه کتابی و نهایتاً انجام جستجو در متن کتب انتخاب شده، امکان تعیین دامنه آیه‌ای نیز وجود دارد. از طریق تعیین دامنه آیه‌ای می‌توان درباره مطالبی که ذیل آیه یا آیات مشخص آمده، در محدوده کتب انتخاب شده، جستجو را انجام داد؛ یعنی در این حالت، کلیدواژه، در سرتاسر کتب انتخاب شده جستجو نمی‌شود، بلکه در مطالبی که ذیل آیه یا آیات انتخابی آمده، جستجو می‌شود.

امکانات موجود در این صفحه نیز مشابه «صفحه نمایش» است، با این تفاوت اساسی که دستیابی به کتاب‌نامه تنها از طریق کلیک راست بر روی متن امکان پذیر است و آیکن در صفحه برای دستیابی به کتاب‌نامه وجود ندارد.

شایان ذکر است که با استفاده از آیکن جستجو «🔍» می‌توان جستجوی مجددی در نتیجه کاوش‌های صورت گرفته، انجام داد.

همچنین در این صفحه، که جستجو در انبوهی از کتب را فراهم ساخته، دامنه محیطی، تعریف نشده و تنها یک محیط برای جستجو وجود دارد.

۳. آیات در تفاسیر. در این کارتابل، بین آیات و متن تفاسیر، پیوند برقرار شده است. توانمندی ویژه این صفحه، مربوط به انتقال پژوهشگر به تمامی آیات موجود در متون تفسیر - از آیه کامل گرفته تا قسمتی از آن - است. بدین ترتیب، می‌توان با انتخاب یک آیه، علاوه بر دستیابی به تفسیر ارائه شده ذیل آن، به قسمت‌های دیگر تفسیر که مرتبط با آن آیه است، دست یافت.

این کارتابل، دو بخش اصلی «نمایش» و «جستجو» دارد. در قسمت نمایش، سه پنجره طراحی شده است؛ در صورت فعال بودن کارتابل «کل آیات»، که در بالای صفحه قرار دارد، این سه پنجره به نمایش: متن قرآن، ارائه نشانی مطالب مربوط به آیات در تفاسیر، و نمایش متن تفاسیر، می‌پردازد و در صورت فعال بودن گزینه «آیات گزینشی»، می‌توان در اولین پنجره، فهرستی از آیاتی که حرف یا کلمه‌ای از آنها در خط ورود درج شده، فراهم آورد و در دو پنجره دیگر، نشانی تفاسیر مربوط به آیات و متن تفاسیر را مشاهده نمود.

در قسمت جستجو به «امکانات صفحه نمایش»، پنجره‌ای اضافه شده که شامل امکانات لازم برای تعریف کلیدواژه و انجام دادن عملیات جستجو در قرآن است. و از طریق جستجوی پیشرفته در قرآن، می‌توان آیه یا آیات مورد نظر را یافت و بعد از آن، مطالب مربوط به آنها را در جای جای تفاسیر، باز جست.

دامنه کتب موجود در کارتابل «آیات در تفاسیر»، در هر دو قسمت «نمایش» و «جستجو»، یکسان و شامل ۱۲۶ عنوان کتاب تفسیر و ترجمه است. از محتوای ترجمه‌ها تنها پاورقی‌های موجود در این قسمت بازبایی می‌شود.

گفتنی است که در پنجره دامنه کتابی این بخش، امکاناتی جهت مرتب سازی کتب بر اساس قرن، موضوع و... وجود ندارد. در ضمن، هر تغییر ایجاد شده در دامنه کتابی «صفحه نمایش» در دامنه کتابی «صفحه جستجو» نیز اعمال می‌شود و بالعکس، تغییرات دامنه کتابی «صفحه جستجو» در صفحه نمایش اثر می‌گذارد.

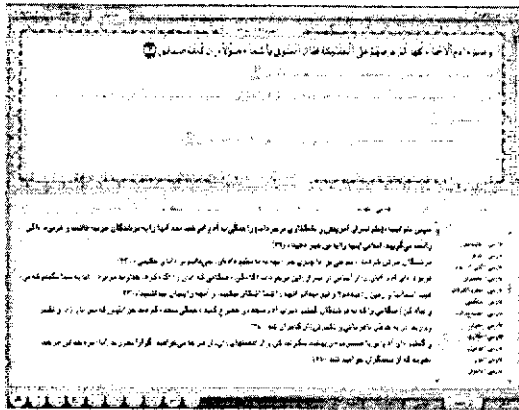
از امکانات مشترک دو قسمت «جستجو» و «نمایش» در کارتابل «آیات در تفاسیر»، جستجو و لغت‌نامه مشابه صفحات پیشین است. آیکن اضافه شده به این صفحه، آیکن انتقال به «دانش‌نامه» است. این آیکن که در ردیف آیکن‌های پایین صفحه طراحی شده، محقق را به کارتابل «تفسیر» در قسمت «دانش‌نامه» (که معرفی آن خواهد آمد) منتقل می‌کند. امکانات حاصل از کلیک راست بر روی متن در صفحات کارتابل «آیات در تفاسیر» نیز همچون صفحات پیشین است، با این تفاوت که در میان آنها گزینه «دانش‌نامه قرآن کریم» وجود ندارد.

۴. قرآن. در این کارتابل، متن قرآن همراه با ترجمه و تفسیر آیات، ارائه می‌شود. بدین ترتیب، این صفحه شامل سه پنجره اصلی است: ۱. پنجره نمایش متن قرآن، ۲. پنجره انتخاب و نمایش ترجمه، ۳. پنجره انتخاب و نمایش تفسیر.

در فهرست ترجمه‌ها ۱۰۴ ترجمه به زبان‌های گوناگون و در فهرست تفاسیر ۱۴۵ تفسیر دیده می‌شود. از امکانات این صفحه می‌توان به آیکن جای «تجزیه و ترکیب» و «سرآیه» و «پیوست آیه و تفسیر»، که در بالای پنجره تفاسیر قرار دارند، اشاره کرد. گزینه «تجزیه و ترکیب» ترکیب آیه را بر اساس «کتاب الجدول» نشان می‌دهد. البته این کتاب، در منابع تفسیری نیز گنجانده شده است. با فعال بودن گزینه «سرآیه»، دقیقاً متن مربوط به تفسیر آیه مورد نظر، نمایش داده می‌شود و بدین ترتیب، چنانچه مفسر، پاره‌ای از آیات را با هم تفسیر کرده باشد، گزینه «سرآیه»، کاربر را به محل تفسیر آیه مورد نظر می‌رساند. در صورت فعال بودن گزینه «پیوست آیه و تفسیر»، پنجره «نمایش تفسیر» با آیات انتخابی هماهنگ می‌گردد. در صفحه قرآن، امکان انتقال به قسمت دانش‌نامه نرم‌افزار و استفاده از امکانات دیگر نیز فراهم است.

۵. کتب لاتین. این کارتابل نیز شامل دو بخش اصلی «نمایش» و «جستجو» است. صفحه نمایش از دو بخش «انتخاب ترجمه» یا «تفسیر» بر اساس زبان مورد نظر و «نمایش متن»، تشکیل شده است. در قسمت جستجو، علاوه بر امکانات مذکور، امکان «جستجو در کلمات قرآنی» به همراه ارائه نشانی پاسخ در کتب، نیز افزوده شده است. در این کارتابل، امکان استفاده از ده ترجمه و چهار تفسیر زبان انگلیسی و نوزده ترجمه تفاسیر فرانسوی، سه ترجمه آلمانی، شش ترجمه

ایتالیایی، اسپانیولی، آلبانی، اندونزیایی، مالزیایی، پرتغالی و دو ترجمه ترکی و سواحلی و کردی فراهم است.

ب. دانش‌نامه

دومین بخش اصلی نرم‌افزار جامع تفاسیر نور ۲ است. این بخش، متن قرآن را همراه با قابلیت‌هایی چون ترجمه و تفسیر آیات، در اختیار کاربر می‌نهد. دو بخش اصلی دانش‌نامه، «نمایش» و «جستجو» است. هر یک صاحب دو محیط‌اند و از آن جا که محیط‌ها کاملاً مستقل عمل می‌کنند، پژوهشگر دو محیط «جستجو» و دو محیط «نمایش» کاملاً مستقل در اختیار دارد.

اکنون به بررسی امکانات و قابلیت‌های صفحات «نمایش» و «جستجو» می‌پردازیم. اما پیش از آن، متذکر شویم که کارتابل نمایش و جستجو در بالای صفحه، طراحی شده است.

۱. نمایش. در صورت فعال بودن این کارتابل، می‌توان سوره و آیه دلخواه را برگزید و از این طریق، به ترجمه و تفسیر احادیث و تجزیه و ترکیب مربوط به آیه دست یافت. لذا این کارتابل، شامل پنج قسمت «متن»، «ترجمه»، «تفسیر»، «حدیث» و «تجزیه و ترکیب» است.

متن. در این صفحه، متن قرآن به خط عثمان طه به نمایش در می‌آید. عمده امکانات این قسمت، مربوط به تلاوت قرآن است و امکانات پژوهشی آن، محدود به لغت‌نامه قرآنی (عربی به انگلیسی) و سه آوانگاری قرآن است. آیکن‌های مربوط به این امکانات در پایین صفحه نمایش آیات، طراحی شده‌اند. این امکانات پژوهشی به همین شکل در سایر صفحات کارتابل «نمایش» نیز وجود دارد. لغت‌نامه قرآنی (عربی به انگلیسی)، ترجمه تک تک لغات و آیات قرآن را بر اساس ترجمه محمد و احمد سمیرا و نیز ترجمه آیات را بر اساس ۵۴ ترجمه فارسی و ده ترجمه انگلیسی و ۳۷ ترجمه به زبان‌های دیگر، در اختیار می‌نهد.

- ترجمه. در این قسمت، ترجمه آیات انتخاب شده در صفحه «متن» و یا گزینش شده از طریق آیکن «فهرست آیات»، که در بالای صفحه نمایش قرآن قرار دارد، ارائه می‌شود. فهرست ترجمه‌های این قسمت، شامل ۱۰۴ ترجمه است که در بین آنها سه آوانگاری نیز دیده می‌شود. - تفسیر. تفسیر آیات انتخاب شده در صفحه «متن» و یا گزینش شده از طریق آیکن «فهرست آیات» عرضه می‌شود. متن ۱۴۵ عنوان تفسیر، مخزن اطلاعات این قسمت را تشکیل می‌دهد.

- حدیث. در این قسمت، روایات مربوط به هر آیه در پنج محور تقسیم‌بندی شده‌اند: ۱. فضائل و ...، ۲. اسباب نزول، ۳. تفسیری، ۴. موضوعی، ۵. مرتبط.

از طریق فشردن گزینه «موضوعی»، روایاتی که در صدد تفسیر آیه نیستند، ولی به تناسب موضوع، در ذیل آیه بیان شده‌اند، به نمایش در می‌آید؛ مثل روایات مربوط به آفرینش هزار هزار عالم که در ذیل آیه «الحمد لله رب العالمین» آمده است.

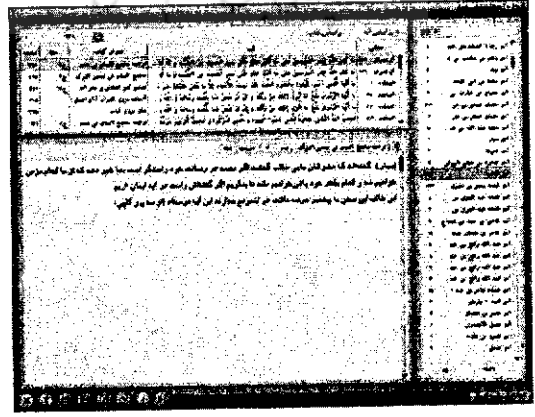
از طریق فشردن گزینه «مرتبط»، روایاتی که در متن آنها به آیه جاری، استشهاد یا استناد شده است، به نمایش در می‌آید. گفتمی است که دامنه کتب در قسمت حدیث توسط پژوهشگر، قابل تنظیم نیست.

- تجزیه و ترکیب. در این صفحه تجزیه و ترکیب آیات بر اساس کتاب «الجدول» ارائه می‌شود.

۳. جستجو. در این کارتابل، امکان جستجو در قرآن و یافتن ترجمه و تفسیر آیات جستجو شده، امکان‌پذیر است. همچنین صفحات ترجمه، تفسیر و حدیث و تجزیه و ترکیب همچون کارتابل نمایش، طراحی شده است. تنها تفاوت کارتابل «نمایش» و «جستجو» در این است که در کارتابل نمایش، ترجمه و تفسیر و حدیث و تجزیه و ترکیب، به صورت پیش فرض بر اساس صفحه متن تنظیم شده، ولی در کارتابل جستجو، این صفحات بر اساس جستجوی انجام گرفته در صفحه جستجو تنظیم می‌شوند و در آنها آیکن «فهرست آیات» برای انتخاب وجود ندارد.

ج) پژوهش‌های حدیثی

سومین قسمت اصلی پژوهشی این نرم‌افزار، پژوهش‌های حدیثی است که به معرفی آن می‌پردازیم.

معرفی و ارزیابی نرم‌افزار جامع تفاسیر نور ۲

این بخش دو صفحه اصلی دارد و کارتابل‌های «اعلام اسباب نزول» و «حدیث»، کاربر را به هر کدام از آنها هدایت می‌کند.

۱. اعلام اسباب نزول. این صفحه مشتمل بر سه پنجره است:

– فهرست اعلام. این فهرست، مشتمل بر عنوان ۱۶۹۶، شخص، گروه، واقعه و مکان و ... است، که در شأن نزول آیات از آنها نام برده شده است. با فعال شدن هر یک از نام‌ها در پنجره دیگر، اطلاعات مربوط به آن عنوان، ارائه می‌شود.

– نمایش آیات دارای شأن نزول و آدرس روایت شأن نزول در کتب. در صورت فعال بودن گزینه «بر اساس آیات»، این پنجره مطابق ترتیب آیات و سور مربوط مرتب می‌شود؛ و در صورت فعال بودن گزینه «بر اساس کتب»، این پنجره، بر طبق ترتیب الفبایی نام کتب مرتب می‌گردد.

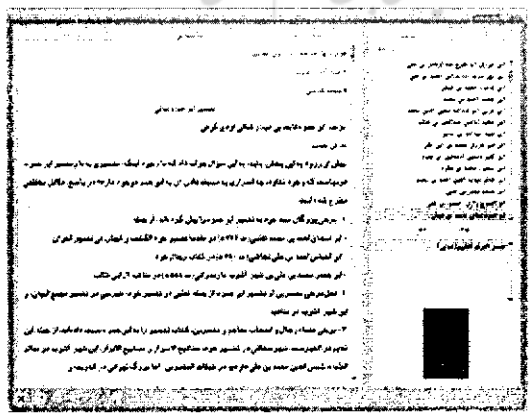
گفتنی است که در این صفحه، نه می‌توان فهرست کامل کتب را مشاهده کرد؛ و نه آنها را بر اساس زمان و ... مرتب ساخت؛ و نه از میان آنها کتابی را برگزید.

– نمایش سبب نزول. در این پنجره، سبب نزول نام انتخابی در فهرست، نمایش داده می‌شود.

۲. حدیث. کارایی و کارکرد این صفحه دقیقاً همچون صفحه حدیث، در قسمت دانش‌نامه است؛ با این تفاوت که در این صفحه هیچ امکاناتی اعم از جستجو و آدرس‌دهی، برای یافتن آیه مورد نظر وجود ندارد و نیز نام سوره مربوط به آیه در حال نمایش نیز مشخص نمی‌گردد. لذا برای دیدن احادیث مربوط به آیه ۱۵ سوره حج باید به ناچار تک تک سور و آیات را در پنجره نمایش قرآن با صرف وقت و دقت از نظر گذرانید.

د) کتاب‌شناسی

کتاب‌شناسی چهارمین قسمت اصلی پژوهش این نرم‌افزار است که ایکن مربوط به آن در صفحه اصلی گذارده شده است.

علاوه بر آن که می‌توان در هر صفحه از نرم‌افزار کتاب‌شناسی، کتاب گشوده را مشاهده کرد، می‌توان از توضیحات تکمیلی دربارهٔ کتب نیز سود جست. این بخش یک صفحه دارد که حاوی دو پنجره است.

پنجره اول، فهرست ۲۲۶ کتاب و یا ۲۰۵ مؤلف کتاب‌های موجود در برنامه را به نمایش می‌گذارد و پنجره دوم، اطلاعاتی دربارهٔ مؤلف کتاب، کتاب‌شناسی کتاب و نیز خصوصیات چاپ استفاده شده را در اختیار می‌نهد. البته اطلاعات کتاب‌شناسی این قسمت، کامل نیست.

نگاهی دوباره به محتوا و امکانات نرم‌افزار

نکته مهم در استفاده از نرم‌افزارها بعد از شناخت ساختار کلی نرم‌افزار و گستردگی منابع و امکانات هر قسمت، مدیریت و سامان‌دهی دانسته‌ها در جهت طراحی برنامه‌های روشمند برای استفاده از نرم‌افزار است. مطلوب است که ما مطابق با نیاز خود، به کارآمدترین قسمت نرم‌افزار برویم و با ساده‌ترین راه، بدون دور زدن در قسمت‌های مختلف، اطلاعات مورد نیاز خود را به دست آوریم.

برای مثال، گاه به دنبال یافتن تفسیر یا ترجمهٔ آیه‌ای خاص هستیم؛ و گاه در پی یافتن معنای یک واژه یا عبارت خاص در ترجمه‌ها و تفاسیر؛ و گاه به دنبال یافتن نظر مفسری دربارهٔ موضوعی خاص. برای هر یک از این مسائل، باید برنامه‌های مطابق با مسئلهٔ خود و توانایی‌های نرم‌افزار در پیش گیریم؛ برنامه‌ای که دقیقاً با خواست ما همخوان باشد و از تمام قابلیت‌های مفید نرم‌افزار، در آن استفاده شده باشد. بدین منظور، باید بعد از شناخت قابلیت‌های نرم‌افزار و جایگاه هر یک در ساختار آن، تفاوت قابلیت‌های مشابه در قسمت‌های مختلف نرم‌افزار را شناخت و با کارایی ویژه هر قسمت، آشنا شد.

در این راستا و برای آشنایی کاربردی‌تر با نرم‌افزار، ابتدا جمع‌بندی از امکانات موجود در نرم‌افزار را ارائه می‌دهیم و پس از آن، تفاوت امکانات در بخش‌های مختلف را باز می‌گوییم.

الف - جمع‌بندی امکانات

موارد متداول استفاده از این نرم‌افزار: جستجو، اعراب، و سبب نزول.

۱. جستجو

امکانات جستجوی پیشرفته در قسمت‌های زیر گنجانده شده است:

- کتاب‌خانه، کارتابل جستجو
- کتاب‌خانه، کارتابل آیات در تفاسیر، صفحهٔ جستجو

- دانش نامه، کارتابل جستجو، صفحه جستجو

برای مشخص شدن امکانات موجود در هر قسمت، با نگاه به انواع جستجوهای مطلوب، به ویژگی‌های منحصر به فرد هر قسمت اشاره می‌کنیم.

یک. جستجو در قرآن: امکان جستجوی پیشرفته در متن قرآن در دو قسمت نرم‌افزار فراهم است. - در کتابخانه: کارتابل آیات در تفاسیر، صفحه جستجو. اما در این قسمت، امکان تحدید دامنه به بخشی از قرآن وجود ندارد و نمی‌توان مثلاً در محدوده سوره‌هایی مشخص جستجو کرد و جستجو همواره در سراسر قرآن انجام می‌گیرد.

- در دانش‌نامه: کارتابل جستجو، گزینه جستجو. در این قسمت، امکان محدودسازی دامنه به سوره‌ها و آیات وجود دارد (کارتابل جستجو در بالای صفحه و گزینه جستجو در پایین قرار دارد). گفتنی است که در هر دو قسمت، امکان گروه‌سازی جهت تعریف کلیدواژه دلخواه وجود ندارد.

دو. جستجوی تفسیر یا ترجمه آیه‌ای خاص: ممکن است محقق دقیقاً نشانی آیه مد نظرش را بداند و یا بخواهد از طریق جستجو آن را بیابد. در این زمینه، در چهار قسمت نرم‌افزار امکاناتی فراهم است.

۱. در کتابخانه، کارتابل آیات در تفاسیر، در صفحه نمایش و جستجو: در صورتی که سوره و آیه مورد نظر مشخص باشد، از صفحه نمایش استفاده می‌کنیم، و در صورتی که بخواهیم آیه یا آیاتی را از طریق جستجو بیابیم و پس از آن تفسیر آنها را ببینیم، از صفحه جستجو کمک می‌گیریم. دو نکته درباره این جستجو: اولاً از این طریق، تنها تفسیر آیه یافت می‌شود و نه ترجمه آن.

ثانیاً نکات تفسیری مربوط به آیه از هر جای کتب تفسیری و از ذیل آیات دیگر نیز ارائه می‌گردد. دامنه این جستجو ۱۲۶ عنوان تفسیر است و قابل تنظیم بر اساس موضوع، زمان و ... نیست.

۲. در کتابخانه، کارتابل قرآن: در این صفحه ترجمه و تفسیر آیه‌ای را که نشانی آن را می‌دانیم، می‌توانیم باز جوییم. دامنه این جستجو، ۱۴۵ تفسیر و ۱۰۴ ترجمه است؛ یعنی مجموعاً ۲۴۹ عنوان کتاب.

۳. در دانش‌نامه، کارتابل نمایش: با استفاده از سه صفحه «متن»، «ترجمه» و «تفسیر» می‌توان ترجمه و تفسیر آیه‌ای را که نشانی آن را می‌دانیم و در صفحه متن مشخص کرده‌ایم، بیابیم. در دامنه این جستجو نیز همان ۲۴۹ عنوان کتاب ترجمه و تفسیر است.

۴. در دانش‌نامه، کارتابل جستجو: با استفاده از سه صفحه «جستجو»، «ترجمه» و «تفسیر»، می‌توانیم ترجمه و تفسیر آیه‌ای را که در قسمت جستجو یافته‌ایم، ببینیم. دامنه این جستجو نیز ۲۴۹ عنوان کتاب ترجمه و تفسیر است.

سه. جستجو در کتب ترجمه و تفسیر: تنها در قسمت کتابخانه، کارتابل جستجو، این امکان وجود دارد. در این قسمت امکانات مطلوب جستجو از جمله گروه‌های فهرست‌سازی، جستجو در

فهرست و متن کتب و امکاناتی جهت تعریف دقیق کلیدواژه، فراهم است. دامنه این جستجو، ۲۲۶ عنوان کتاب است.

۲. اعراب

در صفحات زیر، می‌توانید به اعراب دست یابید.

- در کتابخانه، در صفحات نمایش، جستجو و آیات در تفاسیر، دو کتاب *اعراب القرآن* ابن نحاس و *الجدول* محمد بن عبد الرحیم، در زمره منابع اند، و نیز در صفحه قرآن، علاوه بر آن که کتاب *الجدول* در فهرست منابع دیده می‌شود، گزینه تجزیه و ترکیب، متن این کتاب را نیز در اختیار می‌نهد.

- در دانش‌نامه در صفحه «تجزیه و ترکیب»، آیات بر اساس کتاب *الجدول* قابل دستیابی است.

۳. سبب نزول

امکان دستیابی به سبب نزول در دو قسمت نرم‌افزار فراهم است.

- در پژوهش‌های حدیثی که از گزینه‌های اولین صفحه نرم‌افزار است در کارتابل‌های اعلام اسباب نزول و حدیث.

- در دانش‌نامه، کارتابل حدیث .

تفاوت این دو قسمت، در این است که در اعلام سبب نزول، اطلاعات بر اساس نام اشخاص، گروه‌ها و ... ارائه می‌شود؛ ولی در کارتابل حدیث در دانش‌نامه و در پژوهش‌های حدیثی، اطلاعات بر اساس آیه تعیین شده به نمایش در می‌آید.

ب - تفاوت امکانات قسمت‌های مختلف

۱. تفاوت دانش‌نامه و کتابخانه: عمده تفاوت این دو بخش اصلی در «محور بحث» آنهاست. در دانش‌نامه، محور ارائه اطلاعات، قرآن است. ترجمه، تفسیر، حدیث و تجزیه و ترکیب مربوط به آیه انتخاب شده یا جستجو شده ارائه می‌گردد؛ ولی در قسمت کتابخانه، مبنای ارائه اطلاعات، فهرست مبسوط و غنی از کتب تفسیری و ترجمه‌ای به همراه کتب لغت، اعراب و فرهنگ‌های قرآنی است. لذا در این قسمت، جستجو در کتب تفسیر و ترجمه انجام می‌شود و آیات در تفاسیر (تفاسیر به عنوان منبع بحث) باز خوانده می‌شوند.

در ضمن، در هر دو قسمت کتابخانه و دانش‌نامه، امکان انتقال به قسمت دیگر وجود دارد. این انتقال از طریق آیکن‌های «انتقال به کتابخانه» و «انتقال به دانش‌نامه» که در ردیف آیکن‌های پایین صفحه دیده می‌شوند و در صورت عدم وجود آیکن‌های مزبور، از طریق کلیک راست بر روی متن و انتخاب گزینه انتقال، امکان‌پذیر است.

۲. تفاوت کارتابل «آیات در تفاسیر» و «قرآن» در قسمت کتابخانه: هر دوی این پنجره‌ها تفسیر آیات الهی را فراهم می‌آورند؛ با این تفاوت که در پنجره «قرآن»، تفاسیر آیه مورد نظر، تنها از ذیل آیه مربوط استخراج می‌شود، اما در «آیات در تفاسیر» علاوه بر آن، چنانچه درباره آیه‌ای در ذیل آیه دیگر نیز صحبت شده باشد، آن مورد نیز استخراج شده و ارائه می‌گردد.

۳. تفاوت گزینه‌های ترجمه و تفسیر در دو کارتابل «نمایش» و «جستجو»: در کارتابل «جستجو»، صفحه جستجو امکاناتی برای انجام دادن انواع جستجوها در قرآن دارد و صفحات ترجمه و تفسیر، مطابق با حاصل جستجو تنظیم می‌شوند؛ ولی در صفحه نمایش، انتخاب آیه باید به صورت دستی و از طریق استفاده از آیکن «فهرست آیات» انجام گیرد.

۴. تفاوت کارتابل «قرآن» در کتابخانه و کارتابل‌های «ترجمه» و «تفسیر» در قسمت نمایش دانش‌نامه: کارتابل «قرآن» از نظر امکانات و کارایی با صفحات «ترجمه» و «تفسیر» در قسمت نمایش دانش‌نامه، هیچ تفاوت نمی‌کند، جز آن که در کارتابل «قرآن»، «ترجمه» و «تفسیر» آیه در یک صفحه به نمایش در می‌آید.

۵. تفاوت کارتابل «قرآن» در کتابخانه و کارتابل‌های «ترجمه» و «تفسیر» در قسمت جستجوی دانش‌نامه: در قسمت جستجوی دانش‌نامه، امکان انواع جستجوهای تخصصی و پیشرفته وجود دارد و صفحات ترجمه و تفسیر، بر اساس نتیجه جستجوی انجام گرفته، تنظیم می‌شوند؛ ولی در قسمت قرآن، ترجمه و تفسیر بر اساس انتخاب آیه از فهرست قرآن، صورت می‌گیرد.

جامع تفاسیر نور ۲ (نور الأنوار ۳) در مقایسه با جامع التفاسیر

جامع التفاسیر، تولید مؤسسه فرهنگی ایران «خانه کتاب» است و در آن، منابع تفسیر و ترجمه‌ای از قرن سوم تا سال ۱۳۷۴ ش، گرد آمده است.

این منابع، شامل ۵۹ دوره تفسیر در ۵۷۳ جلد (۲۵ دوره فارسی و ۳۴ دوره عربی) و هجده ترجمه فارسی و یک ترجمه به هر یک از زبان‌های انگلیسی، آلمانی، فرانسوی و اسپانیولی است. بدیهی است این شمار منبع، بسیار کمتر از منابع موجود در جامع تفاسیر نور ۲ است؛ اما با وجود این، تفاسیری چون تفسیر بصائر جویباری، تفسیر راهنمای آقای هاشمی رفسنجانی و ترجمه خرمشاهی در جامع التفاسیر، افزون بر منابع موجود در جامع تفاسیر نور ۲ است. برتری ویژه جامع تفاسیر نور ۲ بر نرم‌افزار مذکور، علاوه بر گستره وسیع منابع، مربوط به امکان جستجو در متن کتب تفسیری و ترجمه‌ای و ... امکان فیش‌برداری بهینه و مطلوب آن است.

در مقایسه امکانات این دو نرم‌افزار نیز می‌توان گفت که شکل ارائه امکانات در جامع التفاسیر، محصول خانه فرهنگ، کما بیش شبیه به قسمت دانش‌نامه جامع تفاسیر نور ۲ است؛ یعنی همچون دانش‌نامه جامع تفاسیر نور ۲ در جامع التفاسیر، ابتدا آیه را از طریق جستجو یا تعیین نشانی آیکن در پنجره قرآن مشخص می‌کنیم و بعد، ترجمه و تفسیر آن را می‌یابیم.

جامع تفاسیر نور ۲ (نور الأنوار ۳) در مقایسه با نور الأنوار ۲/۲

نرم افزار نور الأنوار ۲/۲ نیز محصول مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی است که پیش از جامع تفاسیر نور، طراحی و تولید شده است. شکل سامان دهی امکانات نور الأنوار ۲/۲، بسیار شبیه ساختاری است که پیش از این در معرفی جامع تفاسیر نور بدان پرداختیم و این نرم افزار، همچون جامع تفاسیر نور، دارای قسمت های دانش نامه، کتابخانه و اعلام است.

منابع موجود در مجموع قسمت های مختلف این نرم افزار شامل: *المیزان فی تفسیر القرآن*، تفسیر نمونه، *التفسیر المنسوب إلى الإمام العسكري*، تفسیر سبر، تفسیر القمی، شواهد التنزیل و مجمع البیان و پنج ترجمه فارسی؛ فولادوند، مکارم شیرازی، الهی قمشه ای، آیتی، معزی و ترجمه انگلیسی شاگرد یوسف علی و ترجمه هایی به زبان های فرانسوی، آلمانی، اسپانیولی، ترکی، ایتالیایی و مالایی است.

با این توصیفات، روشن شد که جامع تفاسیر، در واقع تکمیل و حتی به گونه ای بازآفرینی نور الأنوار ۲/۲ است؛ اما قسمت انتخاب نور الأنوار ۲/۲ که در صفحه اصلی برنامه قرار دارد و با کلیک بر روی «بسم الله الرحمن الرحيم» به نمایش در می آید، در جامع تفاسیر وجود ندارد.

در قسمت انتخاب، دو کارتابل پژوهشی وجود دارد:

۱. اطلاعات؛ شامل راهنمای تحقیقی و رساله فی عدم تحریف

۲. کتاب شناسی؛ شامل نسخه شناسی و کتاب شناسی کتب.

در پایان سخن ذکر دو نکته درباره نور الأنوار ۲/۲ خالی از لطف نیست:

اولاً دو قسمت دانش نامه و کتابخانه در این نرم افزار، همگون با جامع تفاسیر نور است؛ یعنی

دانش نامه، بر محور آیات قرآن کار می کند و کتابخانه، به محور کتب تفسیر و ترجمه.

ثانیاً در نور الأنوار ۲/۲ منابع تفسیر موجود در قسمت دانش نامه، کمتر از قسمت کتابخانه است

جامع تفاسیر نور ۲ (نور الأنوار ۳) در مقایسه با جامع تفاسیر نور

جامع تفاسیر نور، از لحاظ طراحی و کارکرد، شباهت بسیار به جامع تفاسیر نور ۲ (نور الأنوار ۳)، که معرفی شد، دارد. درباره تفاوت های این دو نرم افزار، تنها به بیان این نکته اکتفا می کنیم که جامع تفاسیر نور ۲، ۹۸ عنوان کتاب در ۲۸۱ جلد بیش از نسخه پیشین خود دارد و بسیاری از اشکالات جامع تفاسیر در جامع تفاسیر نور ۲ رفع شده است. برای مثال، در جامع تفاسیر کتاب نامه کتب، تنها در صفحه نمایش، کارتابل جستجو قابل مشاهده و استفاده بود، ولی در جامع تفاسیر نور ۲ این امکان در همه صفحات وجود دارد.

محاسن نرم افزار جامع تفاسیر نور ۲

مهم ترین ویژگی این نرم افزار، که آن را از نرم افزارهای هم عرض، متمایز ساخته و بدان برتری بخشیده، دامنه گسترده کتب آن است. این نرم افزار، ۲۲۶ عنوان کتاب را در زمینه های تفسیر،

ترجمه، آوانگاری، لغت و فرهنگ‌نامه‌های قرآنی، در خود جای داده است. این مجموعه، به همراه کتب لغت و کتب لاتین، مجموعاً به ۲۰۳ عنوان کتاب در ۱۳۹۱ مجلد می‌رسند. منابع تفسیری نرم‌افزار، ۱۸۴ تفسیر فارسی و عربی، در ۱۱۹۹ جلد است و چهار تفسیر انگلیسی در سی جلد است.

منابع ترجمه‌ای این نرم‌افزار، ۵۴ ترجمه فارسی است که ۲۱ ترجمه آن، برگرفته از تفاسیر است و نیز پنجاه ترجمه به ۲۵ زبان گوناگون در این نرم‌افزار وجود دارد. چهار فرهنگ‌نامه قرآنی در ۲۸ مجلد، دو لغت‌نامه عربی به عربی در ۲۳ مجلد و یک لغت‌نامه عربی به فارسی نیز در این نرم‌افزار آمده است.

ویژگی دیگر این نرم‌افزار، سرعت مطلوب آن است. جا به جایی در قسمت‌های مختلف نرم‌افزار بدون اتلاف وقت و با سرعت انجام می‌گیرد و با وجود کثرت منابع، عملیات تحدید محدوده، جستجو و نمایش و ... از شتاب مطلوبی برخوردار است. همچنین زیبایی صفحات و ظرافت‌های صفحه‌آرایی، در این نرم‌افزار نیز همچون سایر محصولات مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی دیدنی است.

علاوه بر این، در صفحات مختلف، توانایی‌های ارزشمندی وجود دارد. ۱. در صفحه «آیات در تفاسیر» که مباحث مربوط به یک آیه از سرتا سر تفسیر استخراج می‌شود و گزینه سرآیه در صفحات متعدد، دقیقاً تفسیر مربوط به آیه را ارائه می‌دهد.

۲. مشخص کردن موضوع، زبان و زمان تألیف در پنجره «دامنه کتب».

۳. گزینه ترجمه در صفحه «نمایش کتاب‌خانه» که ترجمه شش تفسیر را هماهنگ با متن عربی آن به نمایش در می‌آورد.

چند نکته اصلاحی برای ارتقای نرم‌افزار جامع تفاسیر نور ۲

مهم‌ترین مسئله درباره این نرم‌افزار، وجود تکراری برخی امکانات مشابه در قسمت‌های مختلف است که تفاوتی اندک در کارایی دارند. برای مثال، امکان دستیابی به ترجمه و تفسیر در قسمت‌های مختلف نرم‌افزار وجود دارد. این تکرارها چنان است که از یک سو فقدان یکی از این امکانات، چندان تأثیری در کارآمدی نرم‌افزار ندارد و از سوی دیگر، کاربر را برای انجام دادن یک عملیات در مقابل راه‌های متعدد با تفاوت‌های اندک قرار می‌دهد و در نهایت، موجب سرگردانی می‌شود.

لذا چنانچه امکانات مشابه در یک گزینه واحد، تمرکز می‌یافت و تغییر در نوع کارکرد در همان جا امکان‌پذیر بود، استفاده از این نرم‌افزار، مطلوب‌تر می‌شد.

دشواری‌هایی دیگر این نرم‌افزار عبارت‌اند از:

۱. فهرست منابع. از سویی در برخی صفحات، فهرست منابع ارائه نشده و در نتیجه، امکان تغییر در محدوده بررسی ممکن نیست. برای مثال، در قسمت «دانش‌نامه»، صفحه حدیث و نیز در

قسمت «پژوهش‌های حدیثی»، تحدید دامنه ممکن نیست و لذا نمی‌توان «نمایش سبب نزول» را در محدوده کتاب مشخصی از نرم‌افزار، خواست و یا «اعلام اسباب نزول» کتاب یا کتب خاصی را به طور خاص دید.

از سوی دیگر، فهرست منابع بخش‌های مختلف نرم‌افزار که موضوع مشابهی دارند، یکسان نیست و برخی کتب در برخی قسمت‌ها وجود ندارد و نیز امکانات ارائه شده در همه پنجره‌های «دامنه کتابی» یکسان نیستند.

۲. ذخیره سازی. در برخی صفحات نرم‌افزار، متن انتخابی همراه با نشانی آن به یادداشت انتقال نمی‌یابد. در صفحه قرآن، کتاب‌خانه و تمام صفحات دانش‌نامه، جز صفحه حدیث در کارتابل نمایش، این اشکال وجود دارد. در ضمن، کلیک بر روی آیکن انتقال به یادداشت در دو کارتابل «نمایش» و «جستجو»، پیامی نادرست است.

۳. گروه‌سازی در کلمات قرآن. یکی از امکاناتی که غالب نرم‌افزارهای مرکز تحقیقات کامپیوتری، در صفحات جستجو، در پنجره تعریف کلیدواژه در اختیار کاربر می‌گذارد، امکان گروه‌سازی است. این امکان، انجام جستجوهای پیشرفته عطفی و فصلی را فراهم می‌آورد. اما متأسفانه امکان گروه‌سازی در کلمات قرآن، در هیچ یک از صفحاتی که برای جستجو در قرآن طراحی شده است، فراهم نیست.

۴. دامنه محیطی. در قسمت کتاب‌خانه، که مهم‌ترین بخش نرم‌افزار است و به واسطه آن، برنامه جامع تفاسیر نور، منحصر به فرد شده، محیط‌های متعدد فراهم نیست. لذا تمام عملیات به یک محیط ختم می‌شود.

۵. میان‌برها. کلیک راست بر روی متون، در برخی صفحات، فهرستی از گزینه‌ها را می‌گشاید که آیکن و یا کارتابل مربوط به آنها در صفحه اصلی وجود دارد. از این رو، استفاده از کلیک راست برای رسیدن به این گزینه‌ها، در واقع، طولانی کردن مسیر است و لذا نیازی به گنجاندن آنها در فهرست گزینه‌های کلیک راست، وجود ندارد.

۶. نشانی آیات متن. در برخی از صفحات، نشانی آیات متن با نگه داشتن نشانگر بر روی آنها به نمایش در می‌آید و در برخی دیگر، نه.